

**Nytt liv til landbruket –
lokal økologisk mat i felleskap**

Verdier og mål i Øverland Andelslandbruk BA

2010

Øverland Andelslandbruk BA
Gamle Ringeriksvei 123
1356 Bekkestua
www.overlandel.no

Beskriver verdier, målsetninger og delmål for andelslandbruket på Øverland Gård innen områdene produksjon, organisering og økonomi for de kommende 10 år.

INNHALDSFORTEGNELSE

1	Hva er Andelslandbruk?	3
1.1	Et sosialt landbruk	3
1.2	I Norge	3
1.3	Andelslandbruksprinsipper	4
1.3.1	Dialog	4
1.3.2	Åpen økonomi	4
1.3.3	Felles risiko	4
2	Hva er hensikten med dette dokumentet?	5
3	Produksjon.....	6
3.1	Situasjonen i 2010	6
3.2	Hva - Målsetninger	6
3.3	Hvorfor – Hensikt (med definisjoner).....	6
3.3.1	Behovet til andelshaverne og gården er bestemmende for all produksjon	6
3.3.2	Deler erfaringer og varer med andre	6
3.3.3	Finne balanse mellom areal, gjødselbehov og produksjonsbehov.	7
3.3.4	Forskning på økologisk klimavennlig drift	7
3.4	Hvordan – Delmål	7
3.4.1	Kortsiktige delmål (realiseres innen 3 år).....	7
3.4.2	Langsiktige delmål (realiseres innen 10 år)	8
4	Organisering	9
4.1	Situasjonen i 2010	9
4.2	Hva - Målsetninger	9
4.3	Hvorfor – Hensikt (med definisjoner).....	9
4.3.1	Deling av risiko og deling av overskudd av avlingen	9
4.3.2	Utveksling av erfaringer og produkter med andre	10
4.3.3	Aktiviteter på Øverland som støtter og utfyller hverandre	10
4.3.4	Organisering av den daglige driften av gården	11
4.3.5	Tilknytning av arbeidskraft	11
4.4	Hvordan – Delmål	11
4.4.1	Kortsiktige delmål (realiseres innen 3 år).....	11
4.4.2	Langsiktige delmål (realiseres innen 10 år)	11
5	Økonomi	12
5.1	Situasjonen i 2010	12
5.2	Hva - Målsetninger	12

5.3	Hvorfor – Hensikt	12
5.3.1	Risikodeling og felles finansiering krever innsikt og tillit	12
5.3.2	Prisen dekker produksjonskostnader	13
5.3.3	Økonomi må ta hensyn til gården og menneskene.....	13
5.3.4	Arbeid for fellesskapet	14
5.4	Hvordan – Delmål	14
5.4.1	Kortsiktige delmål (realiseres innen 3 år).....	14
5.5	Langsiktige delmål (realiseres innen 10 år)	14

1 Hva er Andelslandbruk?

Andelslandbruk (AL) eller Community Supported Agriculture (CSA) som det kalles på engelsk, er en form for direkte omsetning av varer og tjenester fra gårder gjennom et organisert samarbeid mellom gårdbrukere og forbrukere. CSA oppsto i Japan i 1965, og har siden vokst fram i enkelte europeiske land og i Nord-Amerika. I USA er nå ca. 2000 gårder organisert som CSA.

Organiseringen bygger på ideen om kooperativt eierforhold til produktene, men ikke til landbrukseiendommen. Forbrukere kjøper andeler av produksjonen.

Kjernen i Andelslandbruk er en forpliktende avtale mellom forbrukere og gårdbrukere. Driftsplan og økonomiske forhold blir lagt fram og diskutert på møter der begge parter deltar. Betaling skjer hovedsakelig på forskudd, og forbrukerne er således med og deler risikoen for årsvariasjoner i produksjonen. Fordelen for forbrukerne er tilgang til lokal mat med tilleggs kvaliteter, der de selv har en viss påvirkning på driftsmåten. Fordelen for gårdbrukerne er jevnere inntekt gjennom året, og garantert levering til avtalt pris.

En AL-gård er organisert som et lag eller andelslag der de som arbeider på gården (gårdbruker(ne)) og andelshavere er medlemmer, alt fra 30 til 5000. Valg av selskaps- /organiseringsform varierer, men de fleste er organisert som samvirker. AL er ikke nødvendigvis knyttet til økologiske gårder, ei heller kun til matvarer, men i praksis er de fleste AL-gårdene drevet økologisk med vekt på planteproduksjon. En AL-gård kan være initiert av andelshavere eller av en produsent. Noen organisert som en "andelshaver drevet CSA". Det vil si at andelshaverne bestemmer hva som skal produseres gjennom årsmøtet og den daglige driften styres av en kjernegruppe som også leier inn bonden/gartneren. Dette er i motsetning til "bondedrevet CSA" hvor bonden eier gården, bestemmer over driften og driver gården uten mye hjelp fra andelshaverne.

1.1 Et sosialt landbruk

I tillegg til å være en omsetningsform, er AL like mye en kommunikasjonsform, en arena, hvor konsument møter produsent til utveksling av kunnskaper og synspunkter. AL-modellen er et eksempel på at grupper som kan ha motstridende interesser organiserer seg sammen, ut fra erkjennelsen om at felles interesser veier tyngre enn det som skiller. De to gruppene møtes i deres felles interesse av å opprettholde lokalt landbruk, og til en pris som både forbrukere og produsenter aksepterer. Det skaper et sterkere og mer personlig ansvar for matproduksjonen hos begge parter. Samtidig motvirker det et stadig ensommere yrke der bonden ikke aner hvem han dyrker for og forbrukeren ikke vet hvor maten kommer fra og hvordan den ble dyrket.

1.2 I Norge

Andelslandbruk vil være en ny distribusjonsmåte med et spesielt aktivt møte mellom produsent og konsument og kan sies å representere et omfattende svar på myndighetenes ønske om å forbrukerrette landbruket.

AL-gårder rundt våre befolkningssentra kan bli en interessant mulighet for noen, slik det viser seg å være i andre land. Andelslandbruk er en særegen ordning som ikke kan gi et svar på alle utfordringer i landbruket i Norge. Det er allikevel en aktuell modell særlig for:

- Gårdsbruk som tilbyr tjenester utover matproduksjon
- Relativt by-nære gårder
- Økologisk drevne gårder, eller gårder med en driftsform som representerer spesielle verdier og kvaliteter som er etterspurt
- Gårder som velger verdiskaping gjennom lokal foredling

En AL-gård kan åpne for andre varer og tjenester enn det som er vanlig gjennom et samarbeid med andre eller å utvikle andre former for tjenester som undervisning i produksjon av mat for lokale forbrukere.

1.3 Andelslandbruksprinsipper

Uansett de ulike måter å organisere andelslandbruk på, har de noen felles kjennetegn som adskiller dem fra alle andre former for torgsalg, abonnement, selvplukk, osv. De er helt avgjørende for at samarbeidet mellom gården (produsenten) og forbrukeren lykkes.

1.3.1 Dialog

En åpen dialog mellom begge parter er grunnleggende. Kun ved å ha kontakt med hverandre kan gården dyrke det forbrukerne har behov for. Forbrukernes behov må kartlegges, gårdens muligheter og begrensninger må presenteres og ut ifra det kan det lages en produksjonsplan som er skreddersydd. Idealet er en produksjon uten overskudd og en matvareforsyning uten mangler. I denne dialogen er rollene for begge parter avklart. Forbrukeren kan formidle hva den ønsker å spise og hvor mye den kan bidra finansielt, bonden kan sette premissene for produksjonen og gi innblikk i hva den ønskede produksjonen vil koste. Det er ikke hensiktsmessig å involvere forbrukerne i alle praktiske detaljer og alle valgene bonden må ta, men de skal få all informasjon de ønsker. Dialogen er dermed viktig for gjensidig forståelse. Hvordan ellers kan en forbruker forstå at hun har et medansvar for matproduksjonen, når alt bare ligger ferdig pakket i butikken til ofte for lave priser uten at en kan forstå hvor alt dette kommer fra? Hvordan ellers kan bonden velge veien til den best smakende gulrot istedenfor den som gir mest avling i volum?

1.3.2 Åpen økonomi

I et andelslandbruk er økonomien helt gjennomsiktig og åpent for alle. Prisen for en andel er basert på et budsjett som viser alle kostnader, fra frø-innkjøp til og med bondens inntekt. Avskrivninger er også med i budsjettet. Dette fører ofte til et ønske om å ta opp beslektede temaer som eiendom, pensjonsrettigheter osv. Innsikt i prisens oppbygging er helt unik og ellers ukjent i den vanlige økonomien. Det krever en viss mot fra bonden å kunne drøfte sine inntekter og valg med forbrukerne. Men hvordan ellers vil man kunne forstå prisen på et produkt, når man ikke vet hva pengene går til? Det er for lett å si at økologiske produkter er for dyre i forhold til konvensjonell produksjon uten å vite hvordan differansen oppstår. Forbrukere må få nok informasjon til å svare på spørsmålet "Er jeg villig til å støtte et bærekraftig landbruk?" Hvordan budsjettet omregnes til en andelspris for hver enkelt andelshaver er ulikt fra Al-gård til AL-gård. Deles på likt, bidrag etter evne, voksne andre priser enn barn, osv.

1.3.3 Felles risiko

Andelshavere bærer risikoen for avlingen sammen. Det betyr at det kan bli litt mer eller mindre enn planlagt av den ene eller andre veksten. Denne risikoen, som i stor grad er vær avhengig, bærer bønder ofte helt alene. Gleden i risikodelingen er at man også kan ha stor overflod av noen vekster, og man husker gjerne en bestemt vekstsesong som "året vi hadde så mange gulrøtter". Det er opp til andelslaget å bestemme hva man gjør med grønnsaker som er eventuelt til overs – Salg? Konservering? Gi bort?

Andelshavere bærer ikke risiko for selve virksomheten, de kan ikke gå konkurs. Det eneste de kan miste er det de allerede har betalt i begynnelsen av sesongen, nemlig andelsprisen. Bondens risiko ligger i å tilfredsstillende produktbehovene – gjør hun en dårlig jobb, vil hun kanskje miste sine andelshavere til neste år. Risikoen minskes generelt ved å satse på mange ulike vekster, istedenfor noen få vekster. Dessuten skal dialog og åpenhet føre til en reel risikodeling ift. faktorer som ingen av partene kan påvirke, som f.eks. været.

2 Hva er hensikten med dette dokumentet?

Slagordet for Øverland er: "Nytt liv til landbruket" med undertekst "Lokal økologisk mat i fellesskap". Dette er først og fremst noe som skal fange essensen i det vi gjør på Øverland. Slagordet er derimot *ikke* et egnet verktøy til å gi oss svar på spørsmålene:

- Hvem er "vi" og hvordan vi skal være organisert?
- Hvordan skal vi produsere?
- Hvordan skal vi sikre økonomien til driften?

Dette dokumentet danner mål for arbeidet med og utviklingen av andelslandbruket på Øverland. Målsetningene og delmålene tror vi kan være en retningsssnor til å sette opp handlingsplaner eller til å vurdere forespørslar og tiltak i årsmøtet, kjernegruppen, av daglig leder eller bonden/gartneren.

Samtidig kreves det begrunnelser for de beskrevne målene i form av forankring i målsetninger og verdier.

Dette dokumentet skal derfor beskrive

- ✓ Øverland's stasjon i 2010
- ✓ formulere målsetninger
- ✓ forklare og begrunne valg, meninger og vurderinger
- ✓ sette opp delmål og tiltak på kort og lang sikt

innen områdene

- ❖ produksjon
- ❖ organisering
- ❖ økonomi

Bak dokumentet ligger det en prosess i kjernegruppen som diskuterte og reflekterte seg i 2009 fram til fem visjoner for Øverland. Disse visjonene var utgangspunkt for diskusjonen i en gruppe andelshavere som fant fram til slagordet og for en liten gruppe ¹som formulerte dette dokumentet.

---

¹ Christina Bütöf, Bjørn Hasselberg og Jolien Perotti

3 Produksjon

3.1 Situasjonen i 2010

Driften består i produksjon av grønnsaker, urter, honning (6 folk) samt en del annet i små mengder, blomster og bær. Jorden er delt inn i et syvårig vekstskifte hvor av 2 år med grønngjødsel. Dessuten er det noen faste felt til jordbær, urter, drivhus. I tillegg til grønngjødsel gjødsles jorda med innkjøpt, fortrinnsvis økologisk husdyrgjødsel, innkjøp kompost og planteekstrakter. Vi benytter også biodynamiske preparater. Arealet vi forvalter er 19 mål hvorav 10 mål med grønnsaker og bær. Dette arealet forsyner 350 mennesker med grønnsaker i sesongen, dvs. mai-okt. Vi har ingen utveksling av varer med andre. De resterende 7 mål benyttes i dag til gressganger, eng og åpen åker. Det er en begrenset mulighet til å utvide grønnsaksarealet innenfor de nåværende 19 mål.

3.2 Hva - Målsetninger

Mål 1: Øverland dekker matvarebehovet til andelslaget i størst mulig grad.

Mål 2: Matproduksjonen og driften skjer på den mest bærekraftige og økologiske måten.

3.3 Hvorfor – Hensikt (med definisjoner)

Med bærekraftig utvikling mener vi samfunnsutvikling som imøtekommer dagens behov uten å forringe mulighetene for kommende generasjoner til å få dekket sine behov.

Med Økologisk landbruk på Øverland Gård mener vi *mer* enn de minstekrav som er fastsatt av Mattilsynet og kontrollert av Debio. På verdensbasis er det nedfelt av IFOAM fire prinsipper for økologisk landbruk: Helse, Rettferdighet, Økologi, Varsomhet. Disse prinsippene beskriver hvordan økologisk landbruk tar et større ansvar for verdens matproduksjon enn det som beskrives gjennom minstekravene for økologisk landbruk og setter dermed økologisk landbruk i et større perspektiv.

3.3.1 Behovet til andelshaverne og gården er bestemmende for all produksjon

Gården produserer bare det andelshaverne har behov for til enhver tid og ikke for salg til eksterne. Andelshavere deler hele avlingen med hverandre uansett hvor stor den er. For oss er ikke salg et mål i seg selv, målet er at gården dekker det som andelshaverne trenger av produkter. Dette hindrer at vi får overskuddsproduksjon. Profitt vil ta fokuset vekk fra produksjon av de riktige produktene, til produksjon av det som gir størst fortjeneste, dette er ikke det samme som å dekke andelshaveres behov. På denne måten vil behovet til andelshaverne for kjøp av konvensjonelle produkter, langreiste produkter og “utenom sesongs produkter” minskes.

Gårdens “behov” er å forbedre jordens fruktbarhet – en langvarig prosess som aldri tar slutt. Det tar flere tiår å bygge opp 1 cm matjord, og dessuten blir jorden mer fruktbar ved et høyere humusinnhold og en bedre jordstruktur. Avrenning av næringsstoffer og erosjon av matjord skal unngås. Dette oppnår man ved å tilføre organisk materiale, som husdyrgjødsel og kompost. Særlig kumøkk og sauemøkk er velegnet til dette. Konsekvensen av dette er at vi enten må få husdyr på Øverland eller at vi inngår et tett samarbeid med en økologisk gård som kan skaffe oss tilstrekkelig gjødsel av god kvalitet. Allsidig drift med en stor variasjon av vekster vil også bidra til sunn jord, i motsetning til monokulturer.

3.3.2 Deler erfaringer og varer med andre

Utveksling av erfaringer og kompetanse rundt produksjon beriker oss. Derfor vil vi ha kontakt med andre gårder som driver med andelslandbruk, økologisk, biodynamisk landbruk og andre som er

berikende innen vår profil. Gjødseleproblematikken kan også kreve et samarbeid. Vi kan med fordel utvide produktutvalget med varer som Øverland ikke kan produsere, hvis vi kan besvare følgende spørsmål positivt:

1. Har andelshaverne behov for produktet
2. Er dette produsert etter AL prinsippene
3. Er det ingen andre måter å dekke dette behovet på her (lokalt)

Dette er det vi vil kalle innkjøpsregler for Øverland.

3.3.3 Finne balanse mellom areal, gjødselebehov og produksjonsbehov.

Et av de store spørsmålene i landbruket er hvor mye kjøttproduksjon er miljøriktig. Vi vil finne en balanse mellom hvor mye gjødsele vi trenger, hvor mange husdyr dette krever, hvor stort areal vi har til å dyrke fôrvekster og om denne buskapen produserer egg/kjøtt/melk/ull i en mengde som tilsvarer andelshavernes behov. Det er bedre å legge om til de produktene vi ønsker før vi øker antall andelshavere enn omvendt. Vi ønsker i hvert fall ikke å produsere mer animalske produkter enn andelshavere har behov for og vi vil ikke kjøpe inn fôr. Grovfôr kan vi dyrke på gården, siden det ikke er lett å få tak i rundt Øverland og innkjøpt kraftfôr har ofte uheldige klimakonsekvenser. Vi vil derfor starte i det små og avklare andelshavernes ønsker innen produkter fra dyr før vi konkluderer med hvilke dyr det eventuelt skal satses på.

3.3.4 Forskning på økologisk klimavennlig drift

Vi mener en moderne økologisk drift bør ta stilling til klima- og andre miljøspørsmål, utover og ved siden av Debio sine krav. Derfor vil vi utvikle vår driftsform som et forbilde for andre, et foregangsbruk hvor det er mulig å utprøve klima- og miljøtiltak som går utover minstekravene for økologisk drift. Her er mulig å utprøve klima- og miljøtiltak som går utover minstekravene for økologisk drift. Idealbildet er en gård uten innkjøp av innsatsmidler (gjødsele, energi, materialer osv.) Ved å forbedre jordens fruktbarhet for kommende generasjoner uten innkjøp av innsatsmidler vil vi ha et så lite økologisk "fotavtrykk" som mulig med tanke på transport og energi. Idealbildet er en gård uten innkjøp av innsatsmidler (gjødsele, energi, materialer osv.) Andelslandbruk som driftsform vil gjøre det mulig å velge ukonvensjonelle løsninger så lenge andelshavere støtter disse. Lønnsomhet målt med dagens markedsøkonomiske prinsipper er ingen målestokk for oss.

3.4 Hvordan – Delmål

3.4.1 Kortsiktige delmål (realiseres innen 3 år)

- Etablere et drivhus for å forlenge sesongen
- Øke honningproduksjonen til andelshavernes behov er dekket
- Vinterlagring av produkter, skape lagringsplass
- Konservering og/eller foredling av produkter (melkesyrejæring, sylting, enkel bakerovn)
- Antall andelshavere skal begrenses av en balanse mellom areal, gjødselebehov og produksjonsbehov.
- Avklaring hvilke produkter/produksjoner ikke er realistiske på Øverland
- Avklare hvilke produkter vi skal samarbeide om med andre produsenter, og etablere dette samarbeidet
- Etablere et samarbeid med forsknings-/veiledningsmiljø for å utvikle økologisk klimariktig foregangsdrift.

- Mikrolivet i jorda bygges opp ved egenprodusert høykvalitets kompost. Et aktuelt tiltak er samarbeid med Vital-Analyse for å måle jordens tilstand og få veiledning om gjødsling og jordbearbeiding.
- Lage et miljøregnskap hvert år for å kartlegge og forbedre driften.
- Plante hekk langs veien for økt økologisk mangfold og skjerming mot trafikk

3.4.2 Langsiktige delmål (realiseres innen 10 år)

- Drive med dyrehold i tillegg til grønnsaksproduksjon
- Konservering og/eller foredling av produkter (Meieri, ysteri, pølser og bakeri)
- Etablere et energiforsyningsanlegg som dekker oppvarmingsbehov både for drivhus og andre bygninger på gården.
- Øke arealet vi forvalter innen hele Øverland gård
- Produsere optimalt økologisk i henhold til IFOAM-Definisjonen²

2

- ✚ **Helseprinsippet;** Økologisk landbruk skal opprettholde og fremme helsa til jord, planter, dyr, mennesker og jordkloden som en udelelig helhet.
- ✚ **Økologiprinsippet;** Økologisk landbruk skal bygge på levende økologiske systemer og kretsløp, arbeide med dem, etterligne dem og hjelpe til å bevare dem.
- ✚ **Rettferdighetsprinsippet;** Økologisk landbruk skal bygge på relasjoner som sikrer rettferdighet når det gjelder vårt felles miljø og mulighet for livsutfoldelse.
- ✚ **Varsomhetsprinsippet;** Økologisk landbruk skal drives på en ansvarlig og varsom måte for å ta vare på miljøet og beskytte helse og velvære for nåværende og framtidige generasjoner.

4 Organisering

4.1 Situasjonen i 2010

Vi er organisert som et andelslag hvor en kjernegruppe organiserer driften. Vi har et årsmøte som bestemmer hva som skal produseres - produksjonsplan, budsjett og andelspris. Arbeidsgrupper er en del av organiseringen. Disse jobber med spesielle områder innen produksjonsplanen og med andre aktiviteter som ligger utenfor denne, slik som høstfest. En gartner har ansvaret for produksjonen og en daglig leder har ansvaret for administrasjonen. Andelshavere bidrar etter evne gjennom Grønne Fingre Dager og annen dugnadsaktivitet. Vi deler avling og risiko i fellesskap hvor alle bidrar etter evne.

4.2 Hva - Målsetninger

Mål 3: Alle arbeidsroller på gården er beskrevet. Avtaler regulerer samarbeidspartnere.

Mål 4: Vi skal være et foregangsbruk for andelslandbruk og økologisk landbruk. Vi skal utveksle denne kompetansen og erfaringen med andre.

Mål 5: Vi bidrar til aktiviteter på Øverland gård som støtter hverandre og utfyller hverandre med et felles verdigrunnlag rundt bærekraftig utvikling og økologisk landbruk.

Mål 6: Vi er med i et nettverk av andre produsenter som følger prinsippene for andelslandbruk. De andre produsentene kan utfylle vårt vareutvalg.

4.3 Hvorfor – Hensikt (med definisjoner)

Med Øverland gård forstås Øverland Vestre, noen steder kalt Øverland Nedre, som er eiendommen til Norges Vel. Består av 1500 da skog, 450 da dyrket mark pluss flere driftsbygninger og bolig. Øverland Østre blir ikke tatt med i andelslandbrukets målsetninger om framtiden.

Kjernevirksomheten er produksjon av matvarer mens annen aktivitet som f. eks. høsttakkefest, kursing av andelshavere, undervisningstilbud til andre målgrupper og støtte av våre samarbeidsgårder, blir organisert som egne arbeidsgrupper i andelslaget.

4.3.1 Deling av risiko og deling av overskudd av avlingen

I konvensjonell landbruksøkonomi tar bonden all risiko: Han kjøper inn alle råvarene, utstyret og tar kostnadene ved å produsere avlingen. Så bestemmer "markedet" prisen for avlingen som skal selges i et lite tidsvindu. Andelsbruk forsøker å gjøre det motsatte: Medlemmene betaler i starten av sesongen for en andel av avlingen, ikke en bestemt mengde, til selvkost. Dette reduserer risiko for bonden for tap av inntekter samt for hver enkelt andelshaver i tilfelle en dårlig avling. Dette gjør også at bonden kan konsentrere seg om å dyrke god mat på en bærekraftig måte.

I og med at inntektene til bonden er satt i starten av sesongen og "kundene" har en andel i avlingen er det lett å planlegge for hele sesongen uten å tenke på at en skal selge varene på det åpne markedet. Det skaper trygghet for bonden. På samme måte gir dette også trygghet for andelshaverne. Risiko for dårlig avling er fordelt på mange, produktene holder en høy kvalitet, bondens produksjonsmetode er kjent og varene kjøpes til selvkost. Er dette trygghet, kan man spørre. Ja, hvis du sammenligner tryggheten du har ved kjøp av avling gjennom dagligvarebutikker: Du er rimelig trygg på å få kjøpt varer men ikke sikker på pris og kvalitet.

Risikoen for andelshaverne begrenses også ved å ha allsidig drift med et stort produktspekter. Jo flere produkter, jo større er sjansen for at en god del av dem lykkes, uansett været.

4.3.2 Utveksling av erfaringer og produkter med andre

Ved å dele kunnskap og kanskje utstyr mellom AL-gårder vil kostnadene ved produksjonen holdes nede og man kan lære av hverandres feil. Siden alle gårder som driver etter disse prinsippene har garanterte inntekter på starten av sesongen vil en også være mer motstandsdyktig mot ”større er bedre” og ”vi er best” kreftene. Isteden kan kreftene benyttes til å forbedre produksjonsmetodene og vareutvalget.

Det er viktig for oss at våre samarbeidspartnere som bidrar til vårt matvareutvalg driver etter andelslandbruksprinsippene. Dette gjør at de har forankret de samme verdiene som oss og forstår måten å samarbeide på, nemlig ved å være åpen rundt økonomi og ved å dele risiko for feilslått produksjon. Samtidig legger vi også til rette for at gårder som har bedre forutsetninger enn oss for å produsere noen produkter bærekraftig kan fokusere på dette fordi de har andre dyrkingsforhold eller et større marked for sine varer. Har vi disse samarbeidspartene forholdsvis nære er dette en bonus siden dette krever mindre transport. Vi ønsker å dekke andelshaverens behov i størst mulig grad. Et større vareutvalg og lengre sesong for produksjonen vil bidra til dette gjennom andelslagets samarbeid med andre. En utveksling av råvarer (grovfôr, gjødsel, halm) kan også være aktuell i samarbeidet.

Tilsvarende ønsker vi også at kunnskapen om andelslandbruk som driftsform for produksjon av jordbruksvarer skal bli bedre for å få flere AL-gårder. Derfor er vi nødt til å spre og få kunnskap fra andre gårder gjennom kursvirksomhet og lignende.

4.3.3 Aktiviteter på Øverland som støtter og utfyller hverandre

Å ha flere aktiviteter som bidrar til forskjellige måter å produsere og foredle mat på, vil skape lengre sesong og flere måter å skaffe oss inntekter på. Det siste er særlig viktig når vi skal vurdere husdyr på gården som kan bli en tung finansiell belastning for Øverland hvis det kun skal finansieres gjennom andelshaverne. Kan vi knytte andre aktiviteter som opplæring, grønn omsorg eller lignende til driften, bidrar dette til mindre press på andelsprisen. Det vil også bidra til at vi får ny kunnskap fra mennesker som vanligvis ikke ville være andelshavere.

Ved å ha undervisning i andelslandbruk bidrar vi til å gjøre andelslandbruk mer kjent, slik at flere gårder blir stimulert til å drive etter de samme prinsippene. På den måten bidrar vi til å skape gårder vi kan samarbeide med i neste omgang. Når vi starter med dyrehold vil også opplæring eller samarbeid med skoleklasser eller andre målgrupper for pedagogisk aktivitet bidra til liv og røre på dagtid, pluss at kontaktflaten mellom gården og samfunnet øker. Gården blir bedre kjent, andelslandbruk blir bedre kjent. Vi tar ansvar for å lære opp den kommende generasjonen til hva Andelslandbruk er og hva som gjør at dette er en mer bærekraftig måte å produsere mat på. Eier av eiendommen, Norges Vel, må også bidra for at aktivitetene skal bli virkelighet gjennom sammenhengende drift på hele gården.

Med tanke på den sesongen vi har her i Norge trenger vi også å øke vår kunnskap innen konservering av mat. Hvis vi etablerer aktiviteter rundt konservering vil dette komplimentere produksjonen av mat samtidig som det gir muligheter for opplæring av andre som ikke nødvendigvis trenger å være en andelshaver, dvs. et grunnlag for ekstra inntekter.

4.3.4 Organisering av den daglige driften av gården

Vi er organisert som et andelslag som leier jord og bygninger fra eier; Norges Vel. Vi har en gruppe andelshavere som danner kjernegruppa. Denne samler inn ønsker fra andelshavere, finner nye medlemmer og kommuniserer ut til medlemmene. Denne gruppa styrer den daglige driften, arrangementer og opprettelse av arbeidsgrupper.

4.3.5 Tilknytning av arbeidskraft

For å etablere et godt arbeidsmiljø må vi finne balansen mellom friheten til en selvstendig næringsdrivende (som de fleste bønder er) og tryggheten en ansettelse kan gi. Begge disse former for arbeidsavtaler er diskutabel. Øverland egner seg ikke til en vanlig bondemodell fordi gartneren ikke eier gården og dermed bygger han ikke opp noe egenkapital og fremtidssikkerhet i eiendommen. Skal medarbeidere ansettes isteden, bør konsekvensene gjennomtenkes grundig. Erfaringer fra andre gårdsbruk (bl.a. Hellerud gård som Norges Vel har drevet) viser at vanlig tariffavtaler, overtidsbetaling, helgesatser, osv. ikke er lett å realisere i det norske landbruket. Derfor vil vi utvikle vårt eget syn på arbeidsforhold, ved å studere nye modeller. Vi er nødt til å se på alternativer som forpakterlag for å finne former som passer til vårt søken etter mer rettfærdige sosialøkonomiske strukturer, uten å drømme oss helt bort fra virkeligheten.

4.4 Hvordan – Delmål

4.4.1 Kortsiktige delmål (realiseres innen 3 år)

- Utarbeide samarbeidsavtaler for samarbeid med andre andelslandbruk
- Utvikle nye modeller for arbeidsforhold gjennom selvstudie
- Etablere arbeidsbeskrivelser for de forskjellige rollene vi har på gården
- Utarbeide en avtale med Norges Vel som sikrer oss langsiktig drift, mulighet for å øke arealet og gi oss tilgang til å etablere virksomhet i bygninger på gården
- Aktiviteter som ikke er en del av kjernevirksomheten skal reguleres av en egen avtale med andelslaget for å bestemme ansvarsfordeling, for eksempel undervisning.

4.4.2 Langsiktige delmål (realiseres innen 10 år)

- Avklare forskjellige typer av samarbeidsformer med andre AL-gårder
- Avklare muligheter og grenser for andeler til organisasjoner/virksomheter
- Etablere mulighet til å bo på eller like ved gården hvis den daglige driften krever det

5 Økonomi

5.1 Situasjonen i 2010

Det ble vedtatt et budsjett på 386.000 NOK. Dette innebærer en betydelig økning i forhold til tidligere år. Budsjettet finansieres gjennom 349 hele og halve andeler, omregnet tilsvarer det 280 hele andeler. Det skiller mellom hele andeler for voksne andelshaver og halve andeler for barn mellom 7 og 14 år. Barn tom 6 år betaler ikke for andel. Budsjettet blir vedtatt på årsmøtet og gjelder ut året og bindingstiden for andelshavere er mellom 2 årsmøter. I budsjettet tas ikke høyde for eventuelle tilskudd fra eksterne kilder. Hvis vi får tildelt tilskudd brukes det til finansiering av ekstra aktiviteter/utgaver utover budsjettet. I 2010 gjelder det midler fra Fylkesmannen som brukes til kompetanseheving og til nettverksbygging med andre gårder.

Prisen for andeler bestemmes av 2 ting:

- behovet til gården for å dekke produksjonskostnader
- betalingsevnen og –viljen til andelshaverne

Den største delen av budsjettet, 306.000 NOK, går til betaling av personer som jobber for andelslaget. Det er en daglig leder (Jolien Perotti), en gartner (Kurt Oppdøl) og en medarbeider (Håkon Amundsen). Ved siden av det betalte arbeidet blir det nedlagt en betydelig dugnadsinnsats i form av Grønne Fingre, i kjernegruppe, arbeidsgrupper og av enkeltpersoner både i forhold til produksjon for, drift av og sosialt liv i andelslaget. Dugnadsinnsatsen blir ikke registrert og ikke motregnet andelsprisen.

Andelslaget leier jord og en del utstyr av Norges Vel. Leieprisen finansieres via tilskuddsmidler for økologisk drevne jordbruksarealer som deles ut av Statens Landbruksforvaltning.

Andelslaget eier produksjonsmidler som jordfreser og radrenser, vanningsutstyr, oppalsutstyr med mer. Anskaffelser som krevde et større pengebeløp ble hittil finansiert med lån fra andelshavere. Disse lån ble nedbetalt via nedskrivning av delbeløp over flere år. Øvrig utstyr eies av Norges Vel.

5.2 Hva - Målsetninger

Mål 7: Vi skal ha en transparent og stabil økonomi.

Mål 8: Kjernevirksomheten finansieres i sin helhet gjennom andeler, uten å være avhengig av ekstern støtte.

Mål 9: Vi sikrer en rettferdig lønn til de som arbeider for ØverlAndel.

5.3 Hvorfor – Hensikt

5.3.1 Risikodeling og felles finansiering krever innsikt og tillit

For å kunne finansiere produksjonen i felleskap og dele risikoen for produksjonen på en forsvarlig måte med alle andelshaverne må økonomien være transparent, dvs. gjennomskuelig og forståelig samtidig som risikoen ikke må økes til å bli uansvarlig. Det siste kan føre til en ustabil økonomi, mindre tillitt blant andelshaverne og uvilje til å fortsette som andelshaver.

En stabil økonomi er grunnlag for å kunne drive langsiktig og uten langsiktighet ingen bærekraft. En stabil økonomi må samtidig være tilpasset produksjonens og driftens egenart og karakter. I framtiden

kan det derfor være viktig å ha økonomiske planer som omfatter flere år, finansiering av større byggeprosjekter eller anskaffelser som kyr, geit, sauer. Samtidig fører slike investeringer til langvarige forpliktelser som igjen skal kunne finansieres. F.eks. kan anskaffelse av husdyr føre til et økt behov for arbeidskraft på gården eller innkjøp av et drivhus fore til økt energibehov.

5.3.2 Prisen dekker produksjonskostnader

Med kjernevirksomheten mener vi produksjon av mat til andelshaverne. Samtidig er denne produksjonen bundet inn i andre aktiviteter, som f.eks. sosiale aktiviteter eller prøveprosjekter som druer og Valnøtt trær. Helheten er finansiert gjennom et budsjett som vedtas på årsmøte.

Kjernevirksomheten skal finansieres av andelshaverne og den skal ikke være avhengig av støtte eller tilskudd utenifra. Dette ville innebære en risiko for at vi ikke kan produsere maten andelslaget har behov for i tilfelle ekstern støtte ikke kommer på plass eller faller bort. For andre aktiviteter, utenom kjernevirksomheten, kan forskjellige muligheter til finansiering vurderes.

En rettferdig andelspris dekker kostnadene for produksjonen såpass at det er mulig å fortsette produksjonen. Både på kort og på lang sikt skal produksjonen ikke på noen måte gå utover jordens fruktbarhet, dyrenes velferd, medarbeidernes livskvalitet eller helsen til andelshaverne og andre involverte.

5.3.3 Økonomi må ta hensyn til gården og menneskene

Ordene økologi og økonomi stammer begge fra det greske ordet *oikos*, som betyr husholdning. Økologi er læren om naturens husholdningssystemer og økonomi er læren om menneskets husholdningssystem. Det er opplagt at et andelslag som driver økologisk landbruk må utvikle en økonomisk forståelse og praksis som tar være på begge husholdningssystemer – naturens og menneskenes. Allerede i det at vi ønsker å drive økologisk produksjon og er organisert som andelslag er vi på vei til en ny og annerledes økonomi i forhold til en tradisjonell markedsorientert økonomi.

Den tradisjonelle markedsøkonomi går ut i fra en teori om en fullkommen konkurranse. Dette forutsetter mange tilbydere og kjøpere av standardisert vare, hvor alle har fri tilgang til all informasjon som er relevant og prisen bestemmes i likevekt mellom tilbud og etterspørsel. I teorien finnes det verken innvirkning av staten, kjøp utover behovet (til spekulasjon) eller innflytelse på prisen via maktansamling (monopol, ulike sterke parter). Disse forutsetningene virker særlig urealistisk innen jordbruk. Produktene er ikke standardiserte og kan først bli standardisert etter utsortering av store mengder spisbar mat. Viten om vær og andre viktige faktorer er ikke tilgjengelig før nærmere høstetidspunktet. Det finnes mange statlige inngrep innen landbruk og matproduksjon. Dessuten selges mat i Norge i stor grad via et fåtall store aktører.

Øverlandets økonomi er bygget på en helt annen forståelse. Det skal produseres etter andelslagets og gårdens behov. På den måten skal både over- og underproduksjon, kast av mat pga. kosmetiske feil og utarming av jorden unngås. Det man betaler for som andelshaver er ikke en viss mengde av produkter, men en andel av kostnader for produksjonen. Alle kostnader blir budsjettet. Budsjettet er transparent og alle kostnader deles blant alle andelshaverne. Budsjettet skal finansiere driften som helhet. På tilsvarende måte deles avlingen, uansett hvor mye eller lite det er. Risikoen for dårlig avling deles blant alle andelshavere og legges ikke på bonden alene. Til en slik modell passer det ikke at enkelte personer forhandler seg til en spesiell pris pga. spesielle behov eller spisevaner. Vårt mål er en bærekraftig produksjon med høy kvalitet og ikke den mest kostnadseffektive og billigste

produksjonen. Vi betaler for produksjonen og ikke et antall kilo produkt, noe som gir oss friheten til å bestemme kvaliteten av produksjonen og produktet etter vårt felles ønske.

5.3.4 Arbeid for fellesskapet

Vi er avhengig av både lønnet arbeid og frivillig innsats for å kunne dekke behovet til gården og andelshaverne. Men bare funksjoner som er avgjørende for produksjonen og driften skal lønnes. At det finnes andelshavere som bidrar med mer enn penger er derfor vesentlig for å lykkes som andelslag både for å kunne gjøre alt som er viktig for oss, som for eksempel å ha blomster, urter på gården eller bygge et nettverk med likesinnede, og for et sosialt fellesskap i andelslaget.

Som andelslag har vi en forpliktelse ovenfor de personene som produserer maten vår. Dette gjelder for kommunikasjonen med og forholdet til disse personene, men særlig for lønnen som betales. Med rettferdig lønn mener vi at:

- lønnen skal dekke den ansattes nåværende og framtidige behov
- lønnen skal være slik at også andre ønsker å jobbe hos oss
- lønnen skal ha en sammenheng med en rettferdig andelspris

5.4 Hvordan – Delmål

5.4.1 Kortsiktige delmål (realiseres innen 3 år)

- Skaffe oss mer innsikt i økologisk økonomi gjennom kontakt med
  - Cultura Bank
  - Svein Berglund (tidligere leder for Cultura Bank)
  - Senter for økologisk økonomi og Etikk i Bodø, ved professor Ove Jakobsen
- Skaffe oss oversikt over tilskudds og støttemidler som kan være tilgjengelige for oss.
- Vurdere om det finnes regler for hvilke midler vi kan og ikke minst skal søke om.
- Fastsette regler for avlønning³
- Sette opp langsiktige finansielle planer som inkluderer nødvendige investeringer.
- Finne struktur for eiendom og egenkapital: hvem eier, hvordan finansieres eierskapet

5.5 Langsiktige delmål (realiseres innen 10 år)

- Beholde finansiell rom for å utvikle og eksperimentere. Evt. å formalisere dette rommet.

Til slutt

All informasjon om Øverlandel er fritt tilgjengelig for alle på www.overlandel.no. Dette dokumentet vil legges ut der både som utkast og i sin endelige form etter godkjenning fra årsmøtet 2011.

---

³

➤ Hva er grunnlaget for lønnen – timer, innsats, suksess?
➤ Hvilket arbeid lønnes?
➤ Hvordan er arbeidsforholdet mellom andelslag og bonden – arbeidstaker, selvstendig næringsdrivende?